

Употреба усмене историје у истраживању образовања у Србији уочи Другог светског рата

Наташа Вујисић Живковић¹

Одељење за педагогију и андрагогију, Филозофски факултет,
Универзитет у Београду, Београд, Србија

Апстракт У овом раду представимо резултате истраживања које смо реализовали са студентима педагошке школске 2013/14. године. Предмет истраживања било је школовање у Србији уочи Друге светске рата из угла непосредних учесника, тадашњих ученика. Користили смо најчешће усмену историју, студенти су обављали структурирани интервју, а ми смо извршили његову анализу и интерпретацију. Наши саговорници имали су између 75 година, најмлађи, и 89 година, најстарији. У истраживању је интервјуисано 12 жена и 8 мушкараца, 13 из сеоске и седам из градске средине. Истраживање је сprovedено са намером да од непосредних актера, тадашњих ученика, сакупимо сведочанства о школовању у нашој земљи уочи Друге светске рата. Задачи истраживања односили су се на социјалну димензију школовања и на сам педагошки процес у тадашњим школама. Извршили смо нарочиту анализу добијених података, настојали смо да издвојимо сличности и разлике у школовању, посебно градске и сеоске деце. желели смо да допринесемо уједињавању слике школског живота уочи Друге светске рата, да дамо реч „онима који се нису чули“ у уџбеницима из историје школства и тако годашње осветлимо тај период из наше педагошке прошлости.

Кључне речи: усмена историја образовања, историја образовања у Србији, школовање у Србији уочи Друге светске рата.

Увод

Усмена историја дефинише се својом методологијом: укључује одговоре на такозвана дубока питања, формалне белешке, забелешке о прошлости из перспективе садашњости. Реализација интервјуа је практично средство да би се добили подаци

¹ nvujisic@f.bg.ac.rs

из прошлости. Процес анализе података укључује, међутим, много тога. Није само важно шта је речено, већ и начин на који је нешто речено, као и то зашто је речено баш у одређеном контексту.

Усмена историја представља и метод и истраживање у исто време. Укључује прикупљање података путем интервјуа, али чини и продукт тих интервјуа, нарација о прошлости. У педагошкој историографији специфичност усмене историје односи се, пре свега, на тематски круг и на могућност да се дође до релевантних података о одређеној теми (Frisch, 1990).

Предност усмене историје образовања јесте у томе што она може да послужи као средство за разумевање непосредне прошлости; омогућава да се чују они који су били скривени, они који се нису чули – најчешће се у САД-у односи на афроамеричку популацију (Shockley, 1978) или на Јевреје (Kahn, 2010). Усмена историја образовања јесте и интерактивна – дели се с другим, лицем у лице; чува прошлост сваког појединца за будуће генерације (Elaine, 2009).

Усмена историја нам омогућава да сакупимо различите исказе учесника неког догађаја или процеса. Управо ти искази дају пунију, јаснију слику прошлости у односу на статистичке податке. Сведоци догађаја дају различите погледе о том догађају, тако да наша слика постаје све богатија, комплекснија, вернија самом догађају из прошлости. Личност нам прича своју историју неког догађаја, а тиме даје и пластичнији опис догађаја (Thomson, 1998; William, 1998). У историји школства, то је од посебног значаја.

Размислимо само о томе како је некада изгледало школовање. Традиционални курсеви из историје школства обично дотичу кључна места, покривајући кључне тачке – ко, шта, када, где, зашто. Усмена историја иде даље од тога, „она даје дубину нашем разумевању прошлости, јер она нас води на индивидуални ниво“ (Baylor University, 2021). Курсеви из историје педагогије обично се односе на широке теме, тако да је тешко заћи у појединости и детаље којима се обogaћује слика догађаја. Коришћењем усмене историје образовања једним делом се превазилази тај проблем.

Усмена историја може да се користи са научне тачке гледишта, има циљ да прикупи приче непосредних актера који су често занемарени у историјском истраживању (жена, радника, избеглица, миграната), као допуна анализе писаних извора (Shopes, 2011). Развој усмене историје започео је 1948. управо пројектом који је имао за циљ да се испита какво је мишљење становништва САД-а о томе ко су били најзначајнији људи у непосредној прошлости (Frisch, 1990; Okiihiko, 1989).

Усмена историја има и развојни циљ: она може да буде подржавајући интервју који треба да помогне да се носимо са прошлошћу. Тада јесте средство зацељења, а зато тражи вештине саветовања и ношења са трауматским сећањима. Пример за то јесу усмена сведочења Јевреја који су преживели Холокауст (Kahn, 2010). Усмена историја може да се користи у образовне сврхе: циљ је обука вештинама активног слушања, прикупљања података, смисла за хронологију.

Усмена историја, исто тако, може имати васпитне сврхе: користи се за истраживање локалне или породичне историје, као средство упознавања заједнице у школама, приближавања генерација, за израду збирки материјала за локалне музеје (Oral history association, 2021).

Примећено је да старији учесници таквих истраживања имају снажан доживљај да нечим доприносе заједници (Danaway & Bazm, 2010: 123).

Једна важна карактеристика радова из усмене историје образовања јесте да се пишу са извесним одушевљењем. Искази испитаника су пуни емоционалних доживљаја који аутора понесу у неко друго време, а задатак истраживача јесте да тај емоционални доживљај пренесу и уклопе у информативну потку истраживања (Bornat, 2004).

Методолошки оквир истраживања

Циљ нашег истраживања био је да прикупимо податке о томе како је изгледало школовање уочи Другог светског рата и да тиме употпунимо слику ове теме која је обрађивана у историјској литератури, али не и из ове перспективе – перспективе непосредних актера – ученика тога периода. Задаци истраживања јесу да прикупимо и објединимо податке о социјалним условима школовања и педагошком процесу у предратним школама. Отуда смо формулисали истраживачка питања која су се односила на сећања на учитеље, о томе како је изгледао типичан наставни час, учионица, школско двориште, школски прибор, колико су ученици путовали до школе, како су се хранили, којих игара су се играли.

У овом раду ћемо представити резултате истраживања које су реализовали студенти школске 2013/14. године са Групе за педагогију на Филозофском факултету у Београду. Поступак је укључивао да на основу структурираног интервјуа студенти прикупе податке снимањем разговора са 20 старијих лица која су се школовала уочи Другог светског рата. Наш најмлађи саговорник имао је 75 година, а најстарији 89 година. Анализу и интерпретацију је урадио сâм аутор чланка.

Унапред свесни чињенице да ће саговорници сигурно говорити и о ономе о чему их нисмо питали, а што је њима важно за њихово школовање, саставили смо кратак списак од десет питања, за које смо оценили да нам могу дати слику како је изгледало основно школовање уочи Другог светског рата (William, 1998: 430).

Питања на која су студенти добили одговор су следећа.

1. Како је ваше сећање на основну школу?
2. Колико разреда основне школе сте завршили?
3. Какав/каква је био/била ваш учитељ/учитељица?
4. Како је изгледао један типичан наставни час?
5. Како је изгледала учионица?
6. Како су изгледали школска зграда и двориште?
7. Каква су ваша сећања на уџбенике и школски прибор?
8. Колико је била удаљена школа од ваше куће?
9. Да ли сте ишли и пре и после подне на наставу, како сте се хранили?
10. Којих сте се игара играли између часова, за време пауза?

Приказ резултата истраживања

Какво је ваше сећање на основну школу?

Уводно питање смо увели, како би се и саговорник и студент фокусирали на тему и једним начелним питањем отпочели разговор. Наши испитаници су на то питање углавном одговарали да имају дивна сећања из тог периода, да су волели своје учитеље/ице, да су били сиромашни, али задовољни и срећни, да су им сећања са прослава школске славе најдража, да су школске зграде биле омиљена места око којих су се окупљали, да су им школски другови остали у сећању као „да их сада виде“... Од тог питања нисмо много очекивали, оно је било уводно, мотивационо, а такве смо и одговоре добили, различите по тематици.

Колико разреда основне школе сте завршили?

Укупно 18 од 20 интервјуисаних особа је завршило четворогодишњу основну школу, 12 је наставило школовање, а двоје је прекинуло основно школовање зато што су били потребни родитељима као помоћна радна снага на селу. Посебно је дирљиво искуство једног од ових ученика, који је напустио школу, а да то никад није прежалио и да сада, као одрастао човек, има своју малу библиотеку или „школу“ како је он зове. Занимљиво је да је већина учесника истраживања инсистирала на важности образовања, многи су од њих изнели став да је неопходно минимум дванаест година школовања, а да факултетско образовање зависи од финансијских могућности. Свест о значају образовања деца су стицала у школи, те овде треба одати признање наставницима који су успели да је развију. Ма какво да је време, киша, олуја, снег, у школу треба ићи. Један од испитаника је рекао следеће: „Учитељ нам је говорио. У школу треба да долазите да би постали одрасли људи способни да водите своје имање, затим, многи од вас ће наставити школовање у вароши у гимназији, а било би срамота да у гимназију одете без икаква знања, зато се ово и зове основна школа, 'првоначална', овде добијате основу за сваки даљи рад и образовање.“ Испитаници су, иако нису питани, спомињали своју децу, хвалили се њиховим успесима у образовању, многи су децу уписали у гимназију, на универзитет. Било каква искуства да су имали из основне школе, наши испитаници су истицали њену важност, за градску, сеоску децу, дечаке и девојчице. Просветитељски елан основна школа је развила код наших испитаника, те су и они који су имали завршену само основну школу то са поносом истицали.

Какав/каква је био/била ваш учитељ/учитељица?

Одговори на питање какви су били њихови учитељи/учитељице пуни су емотивног набоја. Описујући их, испитанци као да су имали живу слику својих наставника, описивали су како су се облачили, колико су били уредни, увек чисти и у опеганој одећи. Фризура је ту имала важну улогу. Увек потчешљане, учитељице су биле узор

деци како треба да изгледају. „Увек је имала пунђу, не знам, у нашем месту жене нису носиле пунђу“.

Од укупног броја испитаника, изузетно позитиван став према свом наставнику имало је 13 испитаних лица, такође, имали су доживљај да су вољени и заштићени. Занимљиво је да се седам испитаника питало да ли су њихови учитељи морали да буду тако строги у држању и зашто су увек према девојчицама били мили и благи у понашању, док би дечак и за најмањи преступ добијао казну. На пример, један испитаник је испричао како је „добио казну да стоји у углу до краја часа, само зато што се сагнуо да узме оловку која му је пала“. Очигледно да патријархална култура тога времена може једино да објасни такав однос према половима. Ниједан испитаник није имао негативно искуство у смислу прута, шамара.

Посебно у сеоским срединама, учитељице су биле пример и узор. Знале су да кроје, шију, кувају различита јела, све то су училе своје суседе, а зауврат увек би се нашла јаја, нека кокошка, поврће... Сељани су знали да кажу „наша учитељица/учитељ“. Однос привржености је био дубоко присутан. Један испитаник нам је испричао следеће: „Учитељице су добијале такозвано следовање, у брашну, материјалу. Моја учитељица је сваког дана доносила векну хлеба за ученике који нису имали ужину.“

Поврх свега, мештани су се обраћали наставницима за савет, око продаје имања, усева, законских парница. Учители су често били ти који су мирили завађене породице, благим тоном и мирним говором. И сви су знали да на неки начин покажу поштовање према наставнику – у говору, ставу, никада ружна реч о учитељу није могла да се чује, јер то би била брука, посебно за село. Додајмо овоме да је, посебно у сеоским срединама, било важно да се свештеник слаже са учитељем, јер то је онда значило мир у селу. Тако је један ученик описао како се цело село завадило зато што је свештеник тражио да деца и за време распуста иду на литургију, са чим се није слагао сеоски учитељ. Ова је битка трајала, једни сељани су слали децу у цркву, други нису, све док окружни начелник није донео одлуку да деца за време распуста не иду у цркву. Поштовање које су наши испитаници изразили према својим наставницима, можда је део традиционалне културе начелног поштовања „старијих“ у хијерархији, али наша је оцена да су је наставници и својим радом заслужили.

Како је изгледао један типичан наставни час?

На питање како је изгледао наставни час добили смо различите одговоре. Издвојили смо четири типа наставних часова: 1) час на коме наставник диктира, а ученици записују, 2) час на коме један ученик чита наставну лекцију из уџбеника или неке друге књиге, а ученици слушају, 3) час на коме наставник изводи различите експерименте, одводи децу у природу, држи се принципа очигледне наставе и 4) час испитивања.

Први тип часа описан је у следећем исказу: „Учитељица је све време причала и тражила од нас да то записујемо.“ Други тип часа изгледао је овако: „Пошто сам добро читао, учитељ ме је стално прозивао да читам лекцију из књиге.“ Трећи тип часа пратили су учестали коментари да су то били веома занимљиви часови. Један испита-

ник је рекао: „Учитељ нас је одвео у рибарницу да видимо како изгледају унутрашњи органи рибе.“ Часови испитивања нису били омиљени, учитељ је редом по дневнику прозивао, постављао питања.

На почетку да нагласимо да се најживља сећања односе на часове испитивања. Управо те часове су наши испитаници прве спомињали. Да ли је то био страх да се не обрукају или страх од учитеља, али наши испитаници као ђаци нису могли самостално да процене да ли знају или не знају градиво. Час пропитивања је најважнији час, све остало се може научити, савладати, али то „пропитивање“ није било јача страна наставника, изазивало је неку посебну врсту страха код већине наших испитаника.

Било је ту учитеља који се нису бавили много својим послом: поделили би ученике у парове да један другог пропитују, дају да један другом читају лекцију па да се испитују, неки су волели да читају новине на наставном часу, док би, најчешће најбољем ђаку давали да „излаже“ лекцију коју су већ радили, као неку врсту понављања. Најгори су били они учитељи који чак нису ни прозивали да ли су сви ученици дошли у школу, а било је и таквих. Чудан је био тај метод узајамног поучавања ђака. Ни налик данашњем. Ученици нису смели да нешто питају учитеља уколико нису разумели, тихим тоном су читали један другом лекцију из уџбеника, па онда испитивали један другог, при чему нису могли да знају да ли су у нечему погрешили или не.

Било је, међутим, учитеља, правих ентузијаста, код којих се пола наставе одвијало у природи. Ако се учи о рекама, стенама, воћу, поврћу, пољопривреди у начелу, све се то учило у природи. Нашли смо чак и једног учитеља који је ученике водио месау, колару, да очигледно виде муку и тежину тих заната. Један учитељ је био решио да напише све биље које се налази у његовом крају, неки су преписивали цитате из књига и правили своје хрестоматије мудрости.

Посебно су били интересантни наставни часови у одељењима у којима су ученици били различитог разреда, а таквих је у сеоским срединама било доста. Наставници су у таквим приликама морали да покажу посебну умешност. Како је најчешће изгледала та настава? Наставник би најпре свим разредима задао шта да раде, он би пратио, контролисао и исправљао грешке, а онда би редом ученици једног по једног разреда усмено одговарали на питања. Тако је талентованије дете већ у првом разреду могло да савлада и други разред.

Питање одржавања дисциплине већина испитаника је споменула као изузетно важно. Испитаници су нам дали прегршт метода како се одржавала дисциплина. Најпре, постојао је ученик редар, то је био онај ученик који се показао најбољим у претходној недељи. Његов задатак био је да „одржава“ дисциплину. Редар би најпре инсистирао да сви седну на своја места, бележио је који ученик није дошао на час, који ученик није донео потребан радни материјал, пратио све несташлуке ученика и оне грубље пријављивао наставнику. Није био популаран, али пошто се већина ученика нашла у улози редара, није било љутње међу ученицима због пријављених прекршаја. Задатак редара био је и да пази на дисциплину на часу; он би устајао и опомињао ученике на ред. Нашао се тако и један учитељ који је смислио да постоји редар сваке скамије – опет најбољи ученик из претходне недеље. Необична улога редара више говори о реду и пажњи која се подразумевала, него о самим редарима, ученицима.

Како је изгледала учионица?

Наши испитаници памте учионицу као једну собу, слабо окречену, са обавезном иконом Св. Саве. Зими је бубњала пећ, за коју су и сами ученици некада морали да спреме дрва. По сећањима бивших ђака, учионица је тамна и неугледна са скамијама између којих није могло да се прође, па се и томе прилагођавала настава. Понегде се на зиду налазила нека географска карта или слика краља Петра. И у градским срединама учионица је оскудна и неусловна. У сеоским условима било је и проблема у вези са чишћењем учионице. Школски послужитељи нису увек били ревносни, понеки прозор био је хартијом прекривен, кад је кишно време учионица прокишњава, табла је слаба, једва да се по њој види траг креде. Али то је била учионица, другачији простор, испитаници је се сећају, описују, знало се ко је урезао чије име на скамију: „...е то је онај Петар...“

Катедра је једино била готово сакрални простор. Бивши ђаци сећају је се као некако лепшег дела учионице, који се посебно поштује. Ретко се прилазило катедри, најчешће због неваљалства. И овде долазимо до тога да наши учитељи заправо нису организовали дијалошку наставу, доминирао је монолошки метод. Остаје нам непознаница зашто је то било тако. Свршени ђаци учитељске школе увелико су знали за активну наставу, али је у пракси нису примењивали.

Како су изгледали школска зграда и двориште?

Школе нису имале називе, била је то „школа у Овчару“, „мала школа у Крагујевцу“... Искуства наших испитаника се разликују. Већина је била у малим безусловним зградама (18 испитаника), које нису ни грађене за школу, већ им је дозидан стан за учитеља и „тако постаде школа“. У сеоским срединама, такве зграде имале су још и општина и суд, тако да су се оне истицале, али оне су биле далеко од сваког педагошког стандарда. Још кад се у школу улазило дрвеним степеницама, е то је био прави подухват, не пасти, не посећи се. Прозори, чини се, никада нису фарбани, зграда за школу је узимана да одговара по величини, да у њу може да стане довољан број деце. У граду су прављене посебне школске зграде, посебно у Београду, оне су одисале чистоћом и о њима се водило рачуна. У сећањима наших саговорника су те зграде ипак имале неко посебно место, оне су биле културно средиште места – тек оно место које има школу може се назвати селом, варошицом. И у периоду између два светска рата заиста је подигнут велики број школа, готово да није било дела среза чија деца нису била обухваћена обавезном школом.

А када говоримо о школским двориштима, она у правом смислу те речи нису ни постојала. Докле год се простирала слободна земља која се није обрађивала, или стрњица, дотле се ширило школско двориште. Због тога и најчешће није било ограђивано.

Каква су ваша сећања на уџбенике и школски прибор?

Већина испитаника се сећа углавном буквара и читанки, које су у то време садржавале и бројне приче, не само из књижевности, већ и из географије, биологије. Испитаницима је, међутим, остала у сећању штица, дрвена табла по којој се писало посебном кредом и која је имала своју „гумицу“, односно парче материјала којим се

брисало написано. У сеоским срединама, та штица остајала је у употреби не само у првом разреду, а то је касније изазивало потешкоће приликом учења писања на хартији, јер су ученици већ били научили да снажно притискају кредом по дрвеној табли и онда су лако цепали хартију, на коју нису били навикнути. Мали број учесника истраживања (6 испитаника) спомиње посебан ормар у учионици у коме се налазило право „благо“, књиге које је им је учитељ показивао. Вероватно је реч о књигама које су имале фотографије, што је ученицима привлачило посебну пажњу. Ормани су били закључани и само је учитељ могао да узме и да покаже или позајми ученику неку књигу. Без одобрења учитеља те књиге нису биле доступне ученицима.

Прелазак на писање на хартији био је не само педагошки, већ и социјални подухват. У сеоским срединама није било лифераната који би доносили школски прибор и свеске, тако да су оне представљале нешто посебно, нешто што се чува, о чему се води посебна пажња.

Колико је била удаљена школа од ваше куће?

У градским срединама и варошицама долазак до школе није био проблем, али то је био велики напор у раштрканим селима, када би се школа налазила негде на средокраћу. Ученици су пешачили и по неколико километара до школе. Један опис се посебно истакло: „И тако, спреми ме мајка за школу, а ми се онда дозивамо, како на коју кућу наиђемо, сви у гуњевима, вуненим чарапама, оно одело на нама било је теже од нас самих, а онда уз пут, ако је већ неко направио пртину, а ако није, по дубоком снегу, упадали смо до појаса. Али тако је било. Другачије се до школе није могло доћи. И тако би се направила мала колона ученика, као некакве лоптице, скакукатли смо до школе и то са радошћу.“ Наилазили су на дивље животиње, зечева, јелене, а неки су се хвалили како су и медведа видели. Колико је требало снаге нејакој деци да оду и да се врате из школе. Кажу ипак: „У школу се морало ићи.“ Свест о значају образовања већ је била развијена, а то је за предратну Србију био велики корак у културном погледу.

Да ли сте ишли и пре и после подне на наставу, како сте се хранили?

У градским срединама у школу се ишло пре подне, док се у сеоским срединама остајало по цео дан. После два или три часа уследила би пауза која је дуже трајала, јер су деца вадиле из торбица храну коју су од кућа понела и онда би јела. Ово се знало продужити и по читав сат. Мале руке су вадиле из торби ко је шта имао, а учитељ је водио рачуна о томе да свако дете увек има нешто да поједе, тако што би поделио вишак од других ученика. Следила су наредна три часа. У позну јесен је већ око пет сати падао мрак, па су се деца тешком муком пробијала до својих кућа, не без страха, да се не оклизну, да не сретну „дрекавца“, да на путу не наиђу на јелена.

Којих сте се игара играли између часова, за време пауза?

Када су у питању дечаки они су највише волели „крпењачу“, котрљање лопте, с правилима или без њих, било им је најужбудљивије. У сеоским срединама играли су се различитих игара надметања: бацања камена с рамена, скок у даљ, прескакање

какве преграде, али биле су ту и „труле кобиле“... Девојчице су биле пасивније, најчешће су се играле разних разбрајалица праћених покретима руку, а уколико је нека девојчица имала лутку, све би се око ње окупиле, купале је, облачиле, шетале, причале јој приче... Жмурке су, такође, биле популарне међу девојчицама.

Закључак

Искази које смо добили од наших испитаника допуњују слику школовања у Србији уочи Другог светског рата. Будући да су аутентични, добијени из прве руке, ти искази могу да послуже као допуна неком истраживању школовања у том периоду. Наши саговорници били су веома заинтересовани за ту тему и углавном су нам говорили да их никада о томе нису питали, а да је то био најлепши период њиховог живота – вероватно је сећање на детињство обојило, чак и идеализовало, ту слику школе, али смо добили и неке сасвим конкретне податке, на пример о томе како је изгледала настава или како се долазило до школе. Кратке наративне белешке сведоче о улози коју су наставници имали, посебно у сеоским срединама, о културном напретку који је учињен у периоду између два светска рата.

Социјални услови школовања, према добијеним подацима, били су веома тешки у сеоским срединама. У селима, школе су биле удаљене од кућа ученика, школске зграде биле су неусловне, често са слабо одржаваном хигијеном, ђачка исхрана оскудна. Педагошки процес је углавном подразумевао меморисање знања, монолошки метод наставе био је доминантан. У нашем истраживању наилазимо на три педагошка типа учитеља: 1) класични тип, онај који је извршавао обавезе по програму, али без много полета; 2) ентузијаста са честом очигледном наставом и наставом у природи и 3) равнодушно-незаинтересовани тип учитеља који је своје обавезе у настави замењивао такозваним ученичким међусобним поучавањем. Ауторитет учитеља, у школи и широј средини, био је, међутим, неоспоран, тако да се и дисциплина у разреду могла ослањати првенствено на ученике.

За неку другу врсту анализе остаје питање: колико је нашим истраживањем добијена слика основне школе у Србији уочи Другог светског рата била у складу са програмским документима и педагошким залагањима актуелним од тридесетих година прошлог века за школу као „радну (животну) заједницу?“

На крају, поред биографских белешака наших интелектуалаца и овакве белешке представљају важно сведочанство за историју школства. Управо те белешке јесу нека врста допуне, оригинална сведочанства, која можемо да користимо у научне сврхе. И поред тога, оно што је важно истаћи јесте значај који су наши испитаници показали према овим интервјуима. Неки су чак тражили питања унапред, „да се припреме“. Повезивање генерација се показало као још један важан вид овог истраживања. Старији испитаници су добили улогу „актера“, доживљај да су и они и њихово школовање важни. Са друге стране, студенти су са одушевљењем реализовали овај задатак. Многи су наставили своја мала истраживања о томе како су се школовале њихове деке и баке, а тема се онда проширила на то како је изгледало детињство у послератном периоду.

Литература

- Baylor University (2021). *Institute for Oral History*. Retrieved from <http://www.baylor.edu/oralhistory>
- Bornat, J. (2004). Oral history. In C. Seale, G. Gobo, J. F. Gubrium, & D. Silverman (Eds.), *Qualitative research practice* (pp. 35-48). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Danaway, D., & Bazm, K. (2010). *An Interdisciplinary anthology*. Lanham: Altamira Press.
- Elaine, B. (2009). Reflections on the use of oral history citations on the use of oral history techniques in echniques in social research research. *People, Place & Policy Online*, 3(2), 109-121.
- Frisch, M. (1990). *A Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History*. London: Routledge.
- Kahn, A. (2010). Oral History and Jewish Life. *The Journal of American History*, 88(2), 604-617.
- Oral history association (2021). *Oral History Association*. Retrieved from <https://www.oralhistory.org/publications/>
- Okihiko, G. Y. (1989). Oral History and the Writing of Ethnic History: A Reconnaissance into Method and Theory. *The Oral History Review*, 9(1), 27-46.
- Shopes, L. (2011). Oral history. In N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative research* (pp. 451-465). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Thomson, A. (1998). Fifty years on: An international perspective on oral history. *The Journal of American History*, 85(2), 581-595.
- Shockley, A. A. (1978). Oral History: A Research Tool for Black History. *Negro History Bulletin*, 41(1), 787-789.
- William, A. (1998). Moss Oral history Appreciation. *The American Arhivist*, 40(4), 429-439.

Примљено: 12. 12. 2020.

Коригована верзија примљена: 25. 04. 2021.

Прихваћено за штампу: 01. 05. 2021.

The Use of Oral History in Researching Education in Serbia on the Eve of World War II

Nataša Vujišić Živković

Department of Pedagogy and Andragogy, Faculty of Philosophy,
University of Belgrade, Belgrade, Serbia

Abstract

This paper presents the results of a study carried out with pedagogy students in the academic year 2013-14. The subject of the study was education in Serbia on the eve of World War II from the perspective of its immediate participants, i.e. persons who were students at the time. The method of oral history was used, with students conducting structured interviews, which we analyzed and interpreted. The interviewees were aged between 75 and 89. The sample consisted of 12 women and 8 men, 13 from rural and 7 from urban environments. The aim of the study was to collect testimony about education in Serbia on the eve of World War II from immediate participants, those who were students at the

time. The focus of the study was on the social dimension of education and on the pedagogical process in schools in that period. We conducted a narrative analysis of obtained data, sought to identify similarities and differences in schooling, particularly between children in urban and rural environments. The paper is intended to contribute to the picture of school life on the eve of World War II, to present the voices of "those who have not been heard" in the textbooks on the history of education, and thus shed additional light on this period of our educational past.

Keywords: oral history of education, history of education in Serbia, education in Serbia on the eve of World War II.

Использование устной истории в исследовании образования в Сербии накануне Второй мировой войны

Наташа Вуйисич-Живкович

Кафедра педагогики и андрагогики, философский факультет,
Белградский университет, Белград, Сербия

Резюме В данной статье мы представили результаты исследования, проведенного нами со студентами педагогических факультетов в 2013/2014 учебном году. Предметом исследования является получение образования в Сербии накануне Второй мировой войны с точки зрения непосредственных участников – студентов того времени. В частности, мы использовали метод устной истории, студенты проводили структурированное интервью, а мы выполнили его анализ и интерпретацию. Мы провели беседы с людьми в возрасте от 75 (самый младший) до 89 (самый старший) лет. В ходе исследования было проведено собеседование с 12 женщинами и 8 мужчинами, 13 из которых проживают в сельской и 7 в городской местности. Целью исследования было собрать свидетельства об обучении в нашей стране накануне Второй мировой войны от непосредственных участников, студентов того времени. Задачи исследования были связаны как с социальной составляющей получения образования, так и с самим педагогическим процессом в школах того времени. Мы провели повествовательный анализ полученных данных, постарались выделить сходства и различия в школьном обучении, особенно городских и сельских детей. Данной работой мы хотели внести свой вклад в пополнение картины школьной жизни накануне Второй мировой войны, предоставить слово «тем, кто не услышан» в учебниках по истории школьного образования и, таким образом, дополнительно осветить этот период нашего педагогического прошлого.

Ключевые слова: устная история образования, история образования в Сербии, получение образования в Сербии накануне Второй мировой войны.

